

JAARGANG 66 • NR. 5 • JUNI 2024

DE ORGELVRIEND

Een veelzijdige doener en organisator

In gesprek met Marien Stouten

Al vele malen troffen Marien Stouten en ik elkaar. Bijvoorbeeld in de Sint-Nicolaaskerk in Brouwershaven bij de door hem georganiseerde concerten of bij de nazit in 't Swarte Schaep aan de Haven.

Voor dit interview ontmoet ik hem thuis in Scharendijke. In de huiskamer, tevens de muziekkamer van de kinderen Stouten, prijken een pijporgel en een drukwindharmonium.

Een gesprek met een veelzijdige doener over de vele facetten van zijn muzikale leven.

Tekst & fotografie: Wim van der Ros (tenzij anders vermeld)

Muzikale jeugd

Marien Stouten werd in 1983 als oudste van vijf kinderen geboren op de boerderij van zijn ouders in Kerkwerpe op Schouwen-Duiveland. Moeder Stouten, afkomstig van Flakkee, was

organist van de Oud Gereformeerde Gemeente in Zierikzee, speelde dwarsfluit en zong. Haar vader had orgelles gehad van Arie J. Keijzer. Thuis stond een kleine Solina waarop Marien graag van alles uitprobeerde. Het was niet

meer dan logisch dat de kinderen Stouten de muziekschool bezochten. "Na mijn eerste blokfluitlessen ging ik vanaf mijn zevende jaar orgelles volgen bij Martin Mans in Middelharnis. Mijn moeder zong daar bij Martin op het

Huisorgels uit vervlogen tijden (3)

Het Albert Schweitzer Salonorgel

Voor onze serie over huisorgels van circa 200 jaar oud zijn we ditmaal te gast bij Luuk Zagt in 's-Gravenmoer. Zijn secretaireorgel kent een bewogen geschiedenis waarin zelfs Albert Schweitzer voorkomt. Luuk Zagt dook in de historie van het orgel en beschreef die met behulp van Peter van Dijk en Hans van Rossum. Van deze uitgebreide geschiedenis treft u hier een beknopte samenvatting.

Tekst & fotografie:
Wim van der Ros (tenzij anders vermeld)

Een oud pijporgel in huis

Wat een geluk wanneer je als achttienjarige over een historisch huispijporgel mag beschikken! Het overkwam Luuk Zagt in 1959. Twee jaar eerder ontdekte Luuk Zagt dit orgel bij de familie Esselman in Amsterdam. Zijn oom, Piet Esselman, was destijds organist van de Grote Kerk te Weesp. Luuk wilde het graag in bruikleen overnemen. Dankzij de bemiddeling van zijn orgelleraar Wim van der Panne werd het orgel bespeelbaar gemaakt door de Amsterdamse orgelmaker Will Boegem, destijds werkzaam bij de orgelbouwer Verwijs te Amsterdam. Het verhaal werd nog mooier, want de erfgenamen van de vroegere eigenaar Willem Brusse bleken bereid het orgel te verkopen. Zo kwam het in 1959 in bezit van de familie Zagt in Den Haag.

Een zoektocht

Vanaf het begin had Luuk Zagt interesse om de herkomst en de geschiedenis van dit orgel te achterhalen. Wie had het gebouwd, wat was er allemaal aan gebeurd en hoe zou het uiteindelijk optimaal weer gerestaureerd of gereconstrueerd kunnen worden? Dankzij de zoektocht en gesprekken met familieleden van de vroegere eigenaar konden zaken naar boven worden gehaald. En door het onderzoek van Peter van Dijk en de bevindingen van Hans van Rossum tijdens de restauratie vielen er puzzelstukjes in elkaar.

Het orgel is vermoedelijk eind achttiende eeuw in eerste opzet gebouwd door Dirk Johan en/of Johannes Baars te Amsterdam. Of zou het ook een 'jeugdzonde' kunnen zijn van diens leerling Hermanus Knipscheer (I)? Uit sporen aan de kas blijkt dat er oorspronkelijk een vijftal registertrekkers aan weerszijden laag in de kas hebben gezeten, ter hoogte van de laaggelegen windlade. De gaten hiervoor zijn later zorgvuldig dicht gefineerd. Volgens Peter van Dijk is de veronderstelling gerechtvaardigd dat dit orgel vroeger vijf stemmen in bas- en discant moet hebben gehad; bij een latere ombouw leidde dit tot een instrument van 3 1/2 stem op een nieuwe windlade met nieuwe registermechaniek. Uit een vergelijking met drie andere instrumenten van Knipscheer kunnen we voorzichtig concluderen dat de orgelmaker Knipscheer bij dit orgel betrokken was. De trapeziumvormige windlade uit één blok en de toetsmechaniek vertonen ook overeenkomsten met het werk van Knipscheer I en II.

Albert Schweitzer

Uit navraag door Luuk Zagt bleek dat de beroemde arts, theoloog, filosoof en organist Albert Schweitzer een huisvriend was van de familie Brusse. Hij gaf daar ook wel huisconcerten en adviseerde de familie het orgel te 'moderniseren'. De relatie van Schweitzer met de Elzasser orgelbouwer Haerpfer is bekend; de heer Yersin, medewerker van deze orgelmaker, bracht in 1928 de nodige wijzigingen aan. Een aangehangen

Raadselachtige tekeningen in het Smits-archief (2)

Een paar tekeningen van orgelfronten in het Smits-archief lijken door Frans Smits I gemaakt te zijn, maar kunnen niet in verband gebracht worden met orgels die hij daadwerkelijk bouwde. Het zouden oefeningen en voorstudies kunnen zijn. Ze getuigen van een toenemende vaardigheid in het tekenen, maar vooral van een ongebreidelde fantasie.

Tekst: Frans Jespers

Vroege ontwerpen van Frans Smits I

Uiteindelijk blijven er zo'n twaalf tekeningen over waarbij moeilijk een verband te leggen is met een project van de Smitsen, voor zover ons bekend. Vijf hiervan vertonen dezelfde tekenstijl, onmiskenbaar die van Frans Smits I. In de vorige aflevering zagen we al een voorbeeld, namelijk de variatie op het front van het König-orgel in Nijmegen. Er is nog een pentekening (Bxx6, 39 x 23 cm) met een ongebruikelijke indeling van het front. Het is een neoclassicistische opzet met een lage onderbouw in de borstwering, zonder balustrade, op een basement of oksaal dat rust op twee zuilen. Het front heeft aan de buitenkant ferme torens, rond gedacht en vermoedelijk gevuld met pijpen van een Prestant 8 vt, waartussen zich een middenpartij bevindt met twee etages, als een hoofdwerk en een bovenwerk. In beide etages is een smalle middentoren, onderin uitgevoerd als nis en bovenaan als ronde toren die boven de buitentorens uitsteekt. Tussen de torens zijn brede velden die in de bovenetage naar buiten aflopen. De torens hebben aan de bovenkant blindingen met bloemmotieven en als consoles acanthusbladeren. De velden zijn aan de bovenkant afgezet met draperie en op de panelen van de onderkas hangen bloemslingers. Deze ornamenten zijn kenmerkend voor het werk van Frans Smits I. Opvallend zijn de pijpen die als buizen zijn

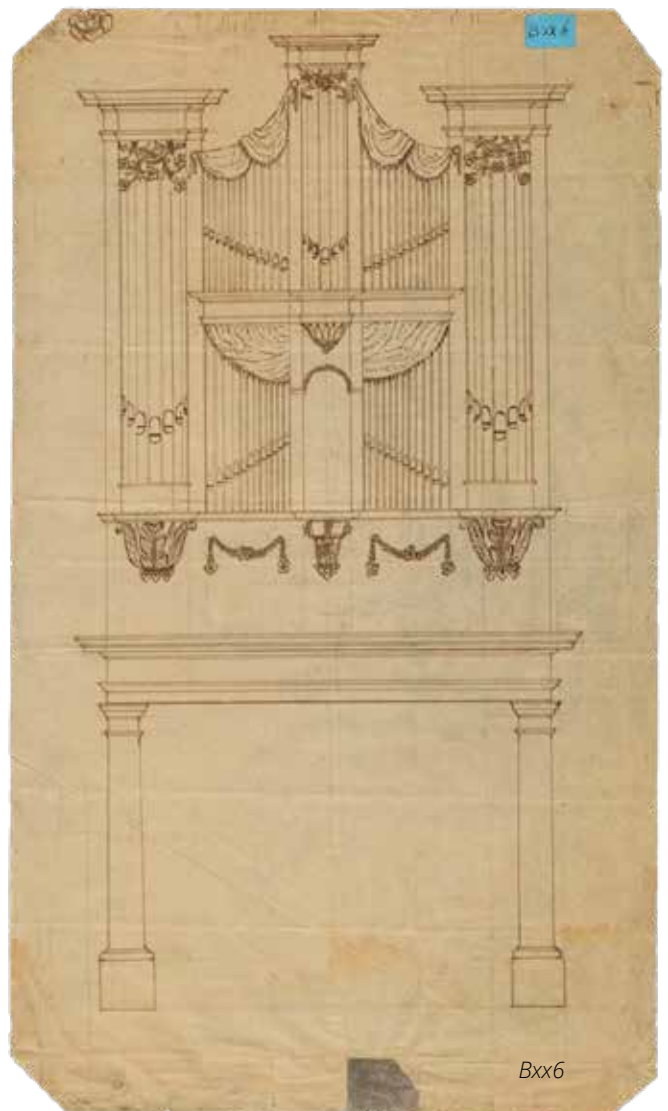
getekend, zonder pijpvoeten.

Het zal hier om een vroege tekening van Frans Smits gaan. De nis in het midden is de aangewezen plaats voor een beeld van Sint Cecilia. Dat gegeven doet denken aan het orgel van Reek uit de jaren 1823-1829.

Deze tekening kan een ontwerp voor dat orgel zijn geweest, maar dat zag er uiteindelijk toch heel anders uit. Voor zover we nu weten was er in de verre omgeving van Reek geen orgel dat als voorbeeld kon dienen voor deze tekening, dus het lijkt echt een fantasiefront. Het ziet er wat stijf uit, wat ook een argument is om het vroeg te dateren.

Dit verandert bij een volgende (Bgxx34, 48 x 36 cm). De nauwkeurige profielen van de kappen en lijsten komen overeen met de vorige tekening;

vooral de detaillering van de decoratie is sterk gelijkend. Maar hier is iemand met een levendige fantasie allerlei neoclassicistische motieven op een ongebruikelijke manier aan het combineren. De onderbouw is even hoog als de boven-

Bxx6

Johann Vexo

Het F-H. Clicquot-orgel in de Cathédrale Saint-Pierre te Poitiers.

Eerherstel

voor het Frans-klassieke orgel (2)

Vorige maand startte René Verwer een drieluik over het Frans-klassieke orgel. In dit tweede deel legt hij de focus op het Clicquot-orgel in Poitiers.

Tekst: René Verwer

Na het overlijden van Louis-Alexandre Clicquot in 1760 nam zijn derde zoon François-Henri het Parijse orgelmakers-atelier over. Tot die tijd waren de families Thierry, Lesclap, Bessart en Ferrand wijd en zijd bekend, maar door gebrek aan opvolgers verwierf François-Henri spoedig een monopoliepositie in het Franse noorden (d.w.z. boven de rivier de Loire). In Normandië was de

familie Lefebvre nog actief. Louis maakte het orgel voor de Saint-Etienne te Caen (1747, V/P/60, later omgebouwd door Cavaillé-Coll), zijn broer Jean-Baptiste-Nicolas (1705-1784) vervaardigde in 1761 het grootste Frans-klassieke orgel in de basiliek Saint-Martin te Tours (V/P/67), waar een Montre én een Bourdon 32 vt op het Grand-Orgue waren gedisperseerd. Dit

orgel werd gekeurd en bejubeld door Dom Bédos de Celles, maar zou dertig jaar later roemloos in de Franse Revolutie ten onder gaan. De orgelmakersfamilie Dallery is minder bekend: Pierre associeerde zich van 1767 tot 1783 met François-Henri Clicquot, zijn zoon Pierre-François was intonateur en hield later de overgebleven orgels in een moeilijke revolutionaire tijd bespeelbaar.

Het De Koff-orgel in de Pieterskerk te Beesd, met de kas van Bätz en Snethlage.

Het voormalige Naber/Quellhorst-orgel in de Grote Kerk te Heusden. In 1944 werd het instrument verwoest toen Duitse soldaten de toren van de kerk opbliezen.

Burgervader en keurmeester

De orgelactiviteiten van Johan Snethlage

Bij een aantal negentiende-eeuwse orgels komen we de naam tegen van J.F.W. Snethlage. Hij keurde met enige regelmaat instrumenten van de firma Naber en Van Puffelen in het rivierengebied. Daarnaast zijn enkele orgelbouwprojecten van hem bekend.

Tekst: Jan van der Male Fotografie: Orgbase.nl

Johan Willem Ferdinand Snethlage wordt in 1789 geboren als zoon van David Snethlage (1755-1820) en Hillegonda Rachel Mauritz. Zijn vader is op dat moment dominee van de hervormde gemeente te Tjalleberd, een Fries dorpje vlakbij Heerenveen. Ook zijn opa, verdere voorvaders en diverse ooms zijn predikant. Zelf zou hij echter niet in hun voetsporen treden. Johan Snethlage is nog geen jaar oud als zijn vader een beroep aanneemt naar de hervormde gemeente in het Betuwse dorpje Deil. Op 30 mei 1808 vertrekt Johan met attestatie naar Zaandam, waar hij zijn geld verdient door een houtzaagmolen aan te kopen en te exploiteren. In Zaandam leert hij Steintje

Keijzer Klaasdochter (1790-1861) kennen. De twee trouwen in 1815. In de zomer erna dienen zij beiden hun attestatie bij de kerk in Deil weer in. De Zaandamse molen wordt verkocht.

1823: eerste orgelactiviteit

Wat Snethlage vanaf 1815 in Deil voor de kost doet, is me niet duidelijk geworden, maar uiterlijk in 1821 gooit hij het roer om. Dan verhuist het gezin, inmiddels twee kinderen rijker, naar het even verderop gelegen Beesd. Daar wordt Snethlage eerste assessor van de gemeente Beesd en rentmeester van de eigenaar van het landgoed Mariënwaerd. Dat is op dat moment Carolina van Wassenaer-Starrenburg (1749-

1824), barones van Wassenaar, weduwe van graaf Otto Willem Hendrik van Bylandt (1750-1850). Het gezin Snethlage vestigt zich ook op dit landgoed, gelegen tussen Deil en Beesd. Al in de jaren '20 wordt Snethlage lid van de gemeenteraad van Beesd. In 1837 wordt hij benoemd tot burgemeester. Hij volgt daarmee zijn werkgever op, graaf Otto Willem Arnold van Bylandt (1794-1882), een zoon van de eerder genoemde graaf en barones. Snethlage blijft tot het einde van zijn leven burgemeester.

In 1823, een kleine twee jaar na zijn verhuizing naar Beesd, zien we Snethlages eerste orgelactiviteiten. Nadat zijn

GELEEN

Ontmoetingskerk, 15.00 u

29 juni Jo Louppen en Ahmad Zia

Sint-Augustinuskerk, 20.00 u

14 juni Jo Louppen en Tjeu Zeijen

GOES

Grote of Maria Magdalenakerk

28 juni 20.00 u Arno van Wijk

29 juni 13.30 u Orgelleerlingen
Arno van Wijk

2 juli 13.30 u Jos Vogel

HAARLEM

Kathedrale Basiliek Sint-Bavo, 16.00 u

1 juni Ton van Eck, m.m.v. Froukje
Wiebenga (fluit), Bobbie
Blommesteijn en Michelle
Mallinger (zang)

8 juni Jeroen Pijpers

15 juni Erik Jan Eradus

23 juni Ton van Eck,
m.m.v. kamerkoor Mnemosyne
o.l.v. Wolfgang Lange

29 juni Matteo Imbruno

6 juli Tobias Horn

HENGELO

Lambertusbasiliek, 15.00 u

22 juni Maarten Wilmlink

29 juni Ben van Oosten

6 juli Adriaan Hoek, m.m.v. Quirine
Scheffers (viool)

HILVERSUM

MCO, Studio 1, 20.00 u

14 juni Richard Hills; info op
pierreallaconcertorgel.nl

HOLWERD

Sint-Willibrorduskerk, 15.00 u

30 juni Simon Bouma, m.m.v. Judith
Oost (cello), 'O CIELO en een
bijzondere ontmoeting'

HOORN

Oosterkerk, 15.30 u

16 juni Victor Baena

HOUTHEM

Sint-Gerlachuskerk, 20.00 u

13 juni Remy Syrier,
m.m.v. Arwen Bouw (viool)

20 juni Pieter-Jan Belder

27 juni Wolfgang Zerer

4 juli Matteo Imbruno

HULST

Sint-Willibrordusbasiliek, 20.00 u

21 juni Geerten Liefting

5 juli Johan Hamelink,
Rolf Wolfsberger en
Marcel Mangnus

JELSUM

Sint-Genovevakerk, 15.00 u

15 juni Theo Jellema, 'Rondom Bach'

KAMPEN

Bovenkerk, 20.00 u

4 juli Erwin Wiersinga

Buitenkerk, 20.00 u

28 mei Manuel Tomadin

25 juni Bram Brandemann

Goes, Grote Kerk (Marcussen, 1970).

GORINCHEM

Grote Kerk, 20.00 u

6 juni Leendert Verduijn

20 juni Arjan Versluis en Gerben
Budding, improvisaties

4 juli Matthias Havinga

GOUDA

Sint-Janskerk

8 juni 16.00 u Ann-Helena Schlüter

27 juni 12.00 u Martijn Borsje

4 juli 12.00 u Robert van Deelen

6 juli 16.00 u Jochem Schuurman

GRONINGEN

Martinikerk, 20.00 u

26 juni Vincent van Laar

3 juli Cor Ardesch

HARLINGEN

Grote Kerk, 20.00 u

21 juni Veronique van den Engh

5 juli Gwendolyn Toth

HEERENVEEN

Heilige Geestkerk, 15.30 u

16 juni Theo Jellema

HEINSBERG (D)

Sint-Gangolf, 20.00 u

13 juni Eberhard Lauer

HEMMEN

Dorpskerk, 15.00 u

23 juni Else te Lindert, m.m.v. Johan
van der Linden (saxofoon)